

Verborgen schaamte

De 'foute' generatie Schouten

Herman Schouten

m.m.v.

Henk Tijssen

H. Schouten m.m.v. H. Tijssen

Verborgen schaamte. De 'foute' generatie Schouten

© Uitgeverij Jongbloed, Heerenveen

Omslagontwerp: H. Schouten en H. Tijssen

Omslagfoto's: Collectie H. Schouten

Vormgeving: H. Schouten en H. Tijssen

ISBN 978 946 3866 330

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

Inleiding

Deel 1 Gerespecteerd en vervreemd (ds. E. Schouten)

- 1 Jeugd en studie
- 2 Gemeenten (1903-1945)
  - 2.1 *Standplaats Amersfoort (1927-1945)*
  - 2.2 *Kerkelijke zaken (valsheid in geschrijfte en echtscheidingen)*
  - 2.3 *Hoe ging de Gereformeerde Kerk van Amersfoort om met opkomend fascisme?*
  - 2.4 *Amersfoort vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog*
- 3 Nationaalsocialistische sympathieën
- 4 Zuivering en levenseinde

Deel 2 Staatloos en gehaat (fam. H. Schouten-Munsters)

- 1 Zoon Herman Schouten
  - 1.1 *Militaire dienstplicht Nederlandse leger (16^e R.I.)*
  - 1.2 *Gewond en getrouwd*
  - 1.3 *Lid van de NSB*
- 2 De veroordeling
- 3 De 'foute' activiteiten
  - 3.1 *In dienst bij de Transportkolonne*
  - 3.2 *Aangesloten bij de Weer Afdeling*
  - 3.3 *Aangesloten bij het Nederlands Arbeids Front*

- 3.4 *Aangesloten bij het Nederlands Verbond voor Sibbekunde*
- 3.5. *Collecteren voor Winterhulp Nederland*
- 3.6 *Het volgen van een 'ONAS-cursus' en colportereren
voor het nationaalsocialistische blad Volk en Vaderland*
- 3.7 *Bezit van een 'Soldbuch'*

Deel 3 Gevlucht (De kinderen van familie H. Schouten-Munsters)

- 1 Een gebroken gezin
  - 1.1 *Escapades Heleen Schouten-Munsters*
  - 1.2 *Kenmerken gezin met 'foute' ouders*
- 2 Kamp Amersfoort
  - 2.1 *Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort*
  - 2.2 *Kamp Amsvorde*
  - 2.3 *Kamp Waterloo*
  - 2.4 *Kamp Heihuis (Schijnvliegveld SF 21)*
  - 2.5 *Interneringskamp*
- 3 Stichting werkgroep Herkenning
  - 3.1 *Persoonlijke ervaringen met betrekking tot de stichting
werkgroep Herkenning.*

Archieflijst

Nawoord

Over de auteurs

Inleiding

L.S.

Hermans ouders trouwden op 27 mei 1942. In het gezin werden totaal zes kinderen geboren. Elbert in 1942, Herman jr. in 1944 en (half)zus Ellie in 1947. In 1953 werd er nog een broertje, Bertje, geboren en later nog twee zussen (1955 en 1960). Bertje verdrong in 1959. Elbert (verstandelijk beperkt) stierf in 1991. Ellie emigreerde naar de Verenigde Staten en stierf in 2008 in N-W. Amerika in eenzaamheid en met veel heimwee.

Het gezin werd door de foute keuzes van vader en de escapades van moeder een gebroken gezin. Moeder gaf -op de één na jongste dochter na- haar overige kinderen weinig liefde en ze was er nauwelijks. Een week (25 mei 1944) vóór de geboorte van zoon Herman verhuisde het gezin naar de Hobbemastraat 22 in Amersfoort en dit nieuwe adres was tijdens de oorlog een NSB-doorgangshuis. Het is nog steeds onbegrijpelijk, dat zij er tot 1979 gewoond hebben. Alle buurtbewoners haatten ze en nieuwkomers in de buurt werden direct over hun verleden ingelicht. Zelfs de huidige bewoners waren op de hoogte van het verleden van de familie Schouten.

Sinds de lagere school wist Herman, dat vader lid was van de NSB. Op zijn vraag of hij bij de Kamerverkiezingen op Aantjes van de ARP zou stemmen -de partij van de gereformeerden- vertelde hij dat zijn stemrecht was ontnomen, omdat hij tijdens de oorlog NSB'er was. Zonder daar verder over na te denken, heeft Herman die mededeling voor kennisgeving aangenomen. Wat moest hij als tienjarige toen met die wetenschap? Dat zowel zijn ouders als zijn grootouders tijdens de oorlog de foute kant hebben gekozen, is door de jaren heen stapje voor stapje tot hem doorgedrongen. Zijn vader was er wat opener over. Zo nu en dan stelde Herman een vraag en daarop gaf hij niet altijd een eerlijk antwoord. Op latere leeftijd begon Herman zich dat te realiseren. Zijn vader praatte over de achtergrond van hun kennissen, over de voedselvoorziening, over de verhouding met andere NSB'ers en over zijn verwondingen, die hij opgelopen had tijdens de inval van de Duitsers in mei 1940. Hij bleef tot zijn dood trots op zijn lidmaatschap van de NSB.

Zus Ellie en Herman behoren tot de generatie, die geen schuld hebben aan de foute keuzes van hun (groot)ouders, maar ze zijn er wel door getekend. Zijn

twee jongere zusjes tonen geen interesse in hun oorlogsverleden. Het contact met hen is summier.

Een kleine tien jaar geleden startte Herman met het onderzoek naar het oorlogsverleden van zijn (groot)ouders. Hij begon met de inhoud van de schoenendoos, die zijn moeder hem overhandigde na het overlijden van Elbert. Het pakket met rouwkaarten, condoleanceregisters en brieven werden terzijde gelegd. Hij trof het volgende aan.

Van Ds. E. Schouten:

- de cijferlijsten en getuigschriften van het Gymnasium te Dordrecht en van de Theologische School van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen en zijn bevordering tot "Candidaat in de heilige Godgeleerdheid";
- zijn bewijs van ontslag uit Militaire Dienst;
- correspondentie inzake beroepingen en arbeidscontracten t.w. Numansdorp, Bolnes, Hoofddorp, Alphen aan de Rijn en Amersfoort;
- zijn functieomschrijving "Herder en Leeraar overeenkomstig Gods Heilig Woord";
- het jaarlijks traktement in 1906 te Bolnes bedroeg f 1.000 per jaar met vrije woning en vrijdom van belastingen. Het aantal "vacantie-zondagen" bedroeg drie. In 1917 bedroeg zijn traktement f 2.000. Daarbij de opbouw van emeritaat, weduwen- en wezenpensioenen;
- een dubbel paspoort;
- een brief van een bezorgde moeder, die Hermans vader had zien flikvlooien met een blozend meisje op de brug aan de Scheltusstraat;
- een brief van hem aan de vader van Herman, geschreven op 12 mei 1946, één jaar na zijn internering in het voormalige "Kamp Laan 1914" te Amersfoort;
- een aantal landelijke dagbladen van december 1946, waarin met grote koppen stond: "Ds. E. Schouten voor het Tribunaal";
- landelijke dagbladen uit december 1949 met uitgebreide melding van zijn overlijden.

Van vader Herman:

- cijferlijsten en diploma van Station voor Maalderij en Bakkerij te Wageningen, Handelsavondschoon, boekhouden, machineschrijven, etc.;

- oproep dienstplicht;
- stukken over zijn verwondingen, opgelopen tijdens de meidagen van 1940, zijn ontslag uit het militaire hospitaal en hulphospitaal;
- arbeidsovereenkomsten 1942-1944 met de Gemeente Amersfoort;
- in de oorlog opgemaakte Kwartierstaat volgens het Nederlandsch Verbond voor Sibbekunde (familiekunde);
- dossier met foto's van zijn huwelijk met Helena Heiltje Munsters op 27 mei 1942 en door zijn vader op schrift de kerkelijke huwelijksbevestiging in het kerkgebouw aan de Hugo de Grootstraat van de Gereformeerde Kerk te Delft;
- gelukwensbrieven en telegrammen.

Van Helena een zeer belangrijk document: "VERBLIJFSVERGUNNING" van mei 1954 met nationaliteit "STAATLOOS".

In zijn bezit bewaard de brieven van Ellie vanuit de Verenigde Staten. Daarin staat duidelijk de verhouding tussen de moeder en haar gezin.

Het eerste bezoek was de Maranathakerk te Alphen aan de Rijn, waar zich het *Archief Gereformeerde Kerk Classis Rijnland* bevindt. Ds. E. Schouten heeft in deze kerk van 1917 tot 1927 gestaan. Uit dit archief heeft Herman brieven met betrekking tot ds. Schouten en hoofdstuk 11, de periode 1920 – 1945, van het jubileumboek, gekopieerd.

Het *Eemland Archief* in Amersfoort bevat een uitgebreid *archieff* van de *Gereformeerde Kerk te Amersfoort*. Een archiefdoos op naam van Ds. Schouten. Alle brieven zijn gekopieerd en gefotografeerd. De ruim honderdvijftig brieven en aantekeningen van huisbezoeken geven voor de periode 1927 tot 1939 een maatschappelijk beeld weer van het religieuze, sociale en dagelijkse leven van de gereformeerde gemeenschap in Amersfoort en omgeving. Ook de correspondentie over echtscheidingen, waarbij de Gereformeerde Kerk zeer terughoudend was en zij haar leden maande tot verzoening over te gaan. Brieven over overplaatsing i.v.m. valsheid in geschrifte van bankmedewerkers, opkomend fascisme en NSB, de benoeming van een predikant, wiens vrouw een gat in haar hand heeft, enz.

Het *Eemland Archief* heeft de kranten van de gemeente Amersfoort en omliggende plaatsen gedigitaliseerd. De periode 1927-1949 is geraadpleegd. Uit de krantenberichten bleek, dat ds. E. Schouten een -vooral in gereformeerde kringen- gerespecteerde dominee was. In december 1949 stond

er met vette koppen een artikel over zijn op schrift geschreven gedachtegang inzake de Duitse overheersing in een krant. Volgens hem was het een Gods gericht.

Het *Nationaal Archief* in *Den Haag* heeft in haar collectie drie archiefdozen over ds. Schouten, zoon Herman en schoondochter Helena. Hermans vrouw, Tineke werd bij het doorlezen van de brieven over haar schoonmoeder onpasselijk. Vooral de geschreven brieven van buurtbewoners raakten haar diep.

Van zijn vader zijn drie dossiers aanwezig. In de getuigenverklaringen ging het over zijn houding tegenover de buurt. Geregeld kwam hij in uniform op de motor. In de zijspan van de motor lagen voedsel, brandstof of wapens. In het proces-verbaal werd vermeld, dat de buurtbewoners dat zeer hinderlijk vonden.

Van ds. Schouten zijn drie dossiers aanwezig. Een dik dossier met “Tweewekelijkse radio Ziekentroost preken” en veel brieven van luisteraars. De schrijvers waren over het algemeen gereformeerde pro-Duitse luisteraars. Op de site *www.delpher.nl*, een onderdeel van de Koninklijke Bibliotheek, zijn de digitale kranten van de periode 1904-1950, waarin de naam Schouten voorkomt, geraadpleegd. In de jaren 1942-1944 is zijn boek *De roep tot Bezinning* veel gerecenseerd. Uiteraard door aan de Duitse bezetting gelieerde kranten. Twee recensenten hebben onder een pseudoniem vernietigend gerecenseerd.

Verborgene schaamte is de kern, die kinderen van foute ouders hun gehele leven met zich mee dragen.

De laatste jaren komt er steeds meer belangstelling voor individuele predikanten die de ‘foute’ keuze hebben gemaakt tijdens of vóór de Duitse bezetting. Tot de jaren tachtig van de vorige eeuw was de belangstelling sporadisch en negeerde men dit onderwerp. In de jaren tachtig nam de interesse toe vooral door het verschijnen van het boek van H.J. Dam *De NSB en de kerken* (1986). In dit boek beschreef Dam de houding van de kerken ten opzichte van de NSB en de Duitse bezetter. Hierin ging Dam niet of niet diepgaand in op individuele predikanten.

Pas in 2009 met het verschijnen van *De dominee van de NSB. Boissevain en zijn gang van de Nederlandse Hervormde Kerk naar het Nationaal Socialisme* lag de focus geheel op een individuele predikant. Hoe kwam het dat Boissevain de

'foute' keuze maakte? Wat lag daaraan ten grondslag? En hoe keek men in zijn tijd aan tegen zijn verkeerde keuze? Allemaal vragen die opkomen als we interesse hebben in het hoe en waarom van 'verkeerde' keuzes.

Dit boek gaat over een 'foute' familie. Deel 1 gaat over een 'foute' predikant en wel één van de Gereformeerde Kerken. Een kerkverband waarin relatief weinig predikanten een foute keuze maakten al was het alleen al omdat dit censurabel was. Het betreft hier dominee Elbertus Schouten, gereformeerd predikant te Amersfoort. Hij was een gerespecteerde dominee, maar vervreemde door zijn foute keuze totaal van zijn kerkvolk.

Deel 2 gaat over de vader en moeder van Herman Schouten die na de oorlog staatloos en gehaat waren. En tenslotte handelt deel 3 over de kinderen die gevlucht zijn voor de 'foute' werkelijkheid. Welke ervaringen hebben zij gehad en wat zijn de gevolgen van een foute keuze van hun ouders voor hen?

Het gaat dus om drie generaties, waarvan twee generaties hun nabestaanden in verlegenheid brachten door hun foute keuze. Aan het einde van het boek is een archieflijst opgenomen. Verder is het boek voorzien van veel fotomateriaal.

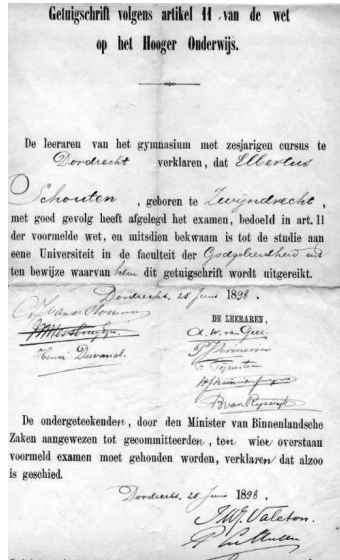
Deel 1

Gerespecteerd en vervreemd

Ds. E. Schouten (1879-1949)

Hoofdstuk 1 Jeugd en studie

Elbertus Schouten kwam ter wereld op 18 september 1879 in het Zuid-Hollandse dorp Zwijndrecht. Hij groeide op in dat dorp en al snel bleek dat hij goed kon leren. Na zijn lagere schooltijd ging hij naar het gymnasium te Dordrecht. In 1898 behaalde hij zijn getuigschrift, waarin men opmerkte dat hij bekwaam was om een studie Godgeleerdheid te gaan volgen aan een universiteit. Voordat het zover was, moest hij nog in militaire dienst. Daarna ging hij studeren aan de Kamper Hogeschool voor de Gereformeerde Kerken. In 1901 behaalde hij zijn kandidaatsexamen en in 1902 volgde het tweede gedeelte.

Het getuigschrift van E. Schouten. (Collectie H. Schouten)

Kampen. Theologische School

**De Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken te Kampen.
(Collectie H. Schouten)**

Het College van Hoogleeraren der Theologische School van de Gereformeerde Kerken in Nederland, heeft in zijne Vergadering van den 19^{den} Junii 1902 onderzocht den Heer

Elbertus Schouten

in de vakken, bij besluit van de Curatoren der Theologische School vastgesteld voor het tweede gedeelte van het Candidaats-examen; en verklaart dat hij aan de gestelde eischen heeft voldaan, zoodat hij tot Candidaat in de heilige Godgeleerdheid wordt bevorderd.

Ten bewijze daarvan wordt hem dit getuigschrift uitgereikt.

Uit naam van het College voornemend,

R. Lindeman, D. A. Rector.

**Getuigschrift het tweede gedeelte van het Kandidaatsexamen Theologie.
(Collectie H. Schouten)**

Hoofdstuk 2 *Zijn gemeenten (1903-1945)*

Het echtpaar Schouten-Ubbink. (Collectie H. Schouten)

Na zijn studie Theologie nam hij het beroep aan naar Numansdorp. Daar nam hij de herdersstaf op in 1903. Totaal zou hij deze gemeente vier jaar dienen.

Te Numansdorp de pastorie van de Gereformeerde Kerk. (Collectie H. Schouten)

In 1907 verruilde hij Numansdorp voor Bolnes.

Bolnes — Ger. Kerk & Pastorie

De pastorie en de kerk te Bolnes. (Collectie H. Schouten)

In 1912 nam hij het beroep naar Hoofddorp aan en in 1917 volgde Alphen aan de Rijn. Hoofddorp was ook de plaats waar hun vierde kind en zoon Herman Schouten geboren werd op 25 oktober 1914.

De Gereformeerde Kerk te Hoofddorp. (Collectie H. Schouten)

12 maart 1912

De Kerkenraad der Gereformeerde Kerk te Hoofddorp, gehoord, behoudende de medezending van den Welverwachten Heeren de C. Schouten, sedert 6 October 1912. Dienaar des Woords alhier, dat hij de of hem uitgedraachte beroep naar de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn, wenscht of te volgen;

en overwegende, dat de gereformeerde kerken zijn aangevoerd en den Kerkenraad in de aanneming van dit te roeping te geen bevestiging, heeft in zijn vergadering van 6 Maart 1917 besloten:

- 1° De C. Schouten van zijn verbodenis aan de Gereformeerde Kerk te Hoofddorp op de meest eervolste wijze te ontlasten, welk in de loop van de vergadering te bepalen dag waarop hij zich aan de kerk van Alphen aan den Rijn, in volle verbodenis stelt;
- 2° ontbent de C. Schouten te verplaatsen, dat hij allen zijn eigen werkzaamheden bij de kerk van Hoofddorp, kerk en yuug in zijn dienstwoord, Christelgelyc in god, zalig in xpus belidens en in xpus vernaal, allerlyc onbeglyc en onbesproken in het midden der gemeente verheeld heeft;
- 3° aan de C. Schouten van dit verslag en van dese overklaring wyl te oecelenen in de pleto, op dat dese stukke volgens act 5 en 10 der bekeuringening, hem bij de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn, en op de Gereformeerde Kerk van Wierden magten vernaal, al' onbeglyc gelidens van zijn ofghelyc van de kerk en van de Kerk, waar hij gedient heeft, en al goede bydragelyc, allehande van den kerk en vernaal;
- 4° De C. Schouten bij zijn aantstaand wylde Gode in den Woordt xpus gelyc te bekenen, met ofghelyc dankberiging voor den trouwen dienst, xpus hij onkund 17e jaar hier veruult heeft, wylde kerk in dankbare herinnering zal, te volgen, en met de handte, xpus, dat de kerk, xpus, de kerk magten vernaal, wylde van xpus gelyc te bekenen, en hem in de kerk, waar hij thans gelyc dient, ofghelyc te volgen van vernaal, verheeld te bekenen xpus.

De Kerkenraad vernaal
 met xpus naam
 B. Buisson
 J. Kampen
 C. van der
 J. van der
 A. van der

De Heeren de C. Schouten, sedert 6 October 1912. Dienaar des Woords alhier, dat hij de of hem uitgedraachte beroep naar de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn, wenscht of te volgen;

en overwegende, dat de gereformeerde kerken zijn aangevoerd en den Kerkenraad in de aanneming van dit te roeping te geen bevestiging, heeft in zijn vergadering van 6 Maart 1917 besloten:

- 1° De C. Schouten van zijn verbodenis aan de Gereformeerde Kerk te Hoofddorp op de meest eervolste wijze te ontlasten, welk in de loop van de vergadering te bepalen dag waarop hij zich aan de kerk van Alphen aan den Rijn, in volle verbodenis stelt;
- 2° ontbent de C. Schouten te verplaatsen, dat hij allen zijn eigen werkzaamheden bij de kerk van Hoofddorp, kerk en yuug in zijn dienstwoord, Christelgelyc in god, zalig in xpus belidens en in xpus vernaal, allerlyc onbeglyc en onbesproken in het midden der gemeente verheeld heeft;
- 3° aan de C. Schouten van dit verslag en van dese overklaring wyl te oecelenen in de pleto, op dat dese stukke volgens act 5 en 10 der bekeuringening, hem bij de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn, en op de Gereformeerde Kerk van Wierden magten vernaal, al' onbeglyc gelidens van zijn ofghelyc van de kerk en van de Kerk, waar hij gedient heeft, en al goede bydragelyc, allehande van den kerk en vernaal;
- 4° De C. Schouten bij zijn aantstaand wylde Gode in den Woordt xpus gelyc te bekenen, met ofghelyc dankberiging voor den trouwen dienst, xpus hij onkund 17e jaar hier veruult heeft, wylde kerk in dankbare herinnering zal, te volgen, en met de handte, xpus, dat de kerk, xpus, de kerk magten vernaal, wylde van xpus gelyc te bekenen, en hem in de kerk, waar hij thans gelyc dient, ofghelyc te volgen van vernaal, verheeld te bekenen xpus.

De Kerkenraad vernaal
 met xpus naam
 B. Buisson
 J. Kampen
 C. van der
 J. van der
 A. van der

Reactie van de kerkenraad van Hoofddorp op het aannemen van het beroep naar Alphen aan de Rijn. (Collectie H. Schouten)

De Gereformeerde Kerk te Alphen aan de Rijn. (Collectie H. Schouten)